

EESTI DRAAMATEATER

Eesti Draamateatri ajaleht ■ sügis 2017 ■ nr 18

IVANOV: Tarbetud inimesed, tarbetud sõnad, totrad küsimused, millele pean vastama - see kõik on mind surmani ära väsitanud, doktor. Olen nii ärrituvaks, turtsakaks, järsuks ja väiklaseks muutunud, et ei tunne enam iseennast ära. Päevad otsa valutab mul pea, öösiti ei tule und, kõrvades kohiseb ... Aga minna pole kuhugi ... Mitte kuhugi ...

Anton Tšehhov „Ivanov“
Esietendus 27. oktoobril 2017, lavastaja Uku Uusberg

Ivanov – Indrek Sammul. Foto: Külli Sparre.

Uku Uusberg (l)avastab Tšehhovi polüfooni

Uku Uusberg: „Ivanovis“ on mingi väga essentsiaalne asi, arhetüüpne portree sellest ajast, siis ja praegu, Tšehhovi poolt ausas küsivas vormis. Ja meil on au ja rõõm elada 130 aastat hiljem ja omada tõendeid selle kohta, kuhu inimene edasi liikus. „Ivanovi“ loo tegelikust allhoo-vusest või ülaltekstist ei räägi selles näidendis mitte keegi mitte sõnagi. Mu meelest saab „Ivanovit“ määratleda ka ohudraamana.“

Millal sa esimest korda „Ivanovit“ lugesid ja mis sa siis mõtlesid?

Ilmselt lugesin „Ivanovit“ esimest korda lavakunstikoolis. Mulle on Tšehhov alati meeldinud. Tema absurditaju elu suhtes mulle hästi meeldib. Absurd eksistentsiaalse platvormina Camus ja teiste järgi on justkui, et elu absurd on, et inimene sureb, aga elades tunneb rõõmu, ent miks ta siis üldse rõõmustab, kui surm on nii pöördumatult kindel. Samas, minu jaoks on absurditaju päris koht ikkagi elu juures, mitte surma taga. Absurd erinevatel tasanditel, kus elu ajab naerma, olles väga kurb. Ja Tšehhovil on seda taju kõigis asjades. „Ivanovis“ on seda tegelikult palju vähem kui tema hili-semates näidendites, kus Tšehhov on oma dramaturgilise õhustiku loomise-ga palju n-õ absurdsemaks kujunenud. Aga ikkagi on see nn tšehhovlik eksistentsialism juba ka „Ivanovis“ olemas. Võluv on selle näidendi puhul ka see, millest sageli räägitakse: et ta on pool sellest näidendist kirjutanud nii, nagu tollal kirjutati, ja pool nii, nagu ta hakkas hiljem kirjutama.

Mis see sinu jaoks tähendab? Kas see on eristus loo-keskuse ja mingi polüfoonia vahel?

Mulle tundub, et dramaturgial on hästi erinevaid teid. Üks klassikaline dramaturgia olemus on see, et hakkab hargnema inimeste vahel väga selge lugu ja me hakkame sellele loole tahes tahtmata kaasa elama. Aga teine dramaturgiline reaalsus, mille suhtes on minu meelest siamaani segadust, on see, et kirjutatakse õhustikku või seisundit, kus on inimesed keset reaalsust ja teevad justkui tervikusse mittepuutuvaid asju. Ja seal on hästi huvitav siiski autori tervik välja kuulda. Usaldada autorit, et see seal on. Olles ka ise kirjutanud, siis tean, et tervikuks otsustamine on ikkagi alati väga kindel tehe.

Sa kasutasid sõna „polüfoonia“. Mis see siis tähendab? Sisuliselt seda, et ühes loos on palju elusid, kellel on igäühel oma saatust, ja kogu tervik on kirjutatud nii, et tekib ruumi iga tegelase välja arendamisele, polüfooniist dramaturgiat on võimalik lavastada nii, et ei saagi määratleda isegi kindlat peategelast, vaid mingisugust tervikõhku, mille sammasteks on kõik tegelased. „Ivanovis“ on süva-peategelane küll meeldivalt olemas. „Kirsiaias“, mis oli Tšehhovi viimane, on võimalik määratleda mingil hetkel kõiki peategelasena. Ja siiski ka „Ivanovis“ on lisaks Nikolai Aleksejevitsile 17 inimest veel. Jah, nende seas seitse, kelle kohta Tšehhov pole mitte midagi kirjutanud, aga ta on nad tegelastena situatsioonidesse määranud. See on jälle lavastajale väga inspireeriv muster, milles saab tühjad avaused ise tervikuks luua. Mulle meeldib sellist teatrit vaadata, kus on väga palju inimesi oma väikeste saladustega ja neil kõigil on oma moment, kus nad saavad olla täielikult suures plaanis, olles ühe suure terviku osad.

Sedasama õhku olen ka ise kirjutanud otsinud, kus vaataja jaoks lahustub peategelase vajadus ja iga näitleja saab tunda end mingil hetkel peategelasena ja tekib suurem essentsiaalne taju elust

ja inimestest ja sellest õhust, mis inimeste vahel on. See, millest lugu on, ei ole sõnas kunagi kohal. Sõnas on kohal tegelaste mõtisklused või omavaheline pingpong – see, millest lugu on, on ikkagi ülaltekstis. Seda saab öelda ka Tšehhovi kohta. Ta ei ole ühtki tegelast jäagitud hukka mõistnud. Ta on andnud kõigile inimliku palge ja siis on võimalik loo tähendus ise välja kuulda.

Minul on küll tunne, et „Ivanovis“ on mingi väga essentsiaalne asi, arhetüüpne portree sellest ajast, siis ja praegu, Tšehhovi poolt ausalt küsivas vormis. Ja meil on au ja rõõm elada 130 aastat hiljem ja omada tõendeid selle kohta, kuhu inimene edasi liikus. „Ivanovi“ loo tegelikust allhooovusest või ülaltekstist ei räägi selles näidendis mitte keegi mitte sõnagi. Mu meelest saab „Ivanovit“ määratleda ka ohudraamana. 1887. aastaks veel ei olnud toimunud suuri maailmasõdu, aga kui inimesed olid sellises asendis, kus „Ivanovi“ tegelased, siis äkki just sellepärast uute filosoofiliste ja poliitiliste platvormide tekkimisel oldi võimelised minema

Mulle väga meeldib selline termin nagu tõde. Aga see on mu jaoks bioloogiline platvorm, kus on elamise tõde sees, mis on meil kõigil täielikult olemas ja mida me kõik jagame.

niivõrd jäagitud kaasa ja hülgame elu pühadus n-õ ametlikult. Mõneti see asend kestab me elus tänaseni, aga ilmutab juba ka vananemise märke. Otsesõnu ma seda välja öelda ei saa...

... et mis asend see on?

See ongi teatris üks kunst ja seda on hästi huvitav „Ivanoviga“ luua, ülalteksti, allteksti. Kuulda ühel hetkel tervikust välja miski bioloogiline tõdemus, mida autoriga jagad, ja siis lasta sel materjalil enda sees elama hakata ja selles sümbiootilises reaalsuses sünnib teos, millest saab viimaks lavastus, ja kui inimesed tulevad ja vaatavad, siis saavad aru.

Ja nagu öeldud, ma tahan selle lavastusega osutada ühele asendile või olukorrale, aga mul ei ole vastust, et kuidas edasi. Aga vähemalt selle küsimine tundub mulle juba väga oluline edasiminekuks. Kõikide muude küsimiste kõrval.

Mis küsimused need on, mis jäetakse küsimata?

Ma ei arva, et need jäetakse küsimata, aga see on üldisemalt seesama elu pühaduse tunne, mis, mina arvan, on bioloogiliselt kõikidel sees. Kui ma vaatan praegu kodus ühe naisalge ja ühe meesalge inimeseks kasvamist, siis ma näen ka seda, mis on inimene, igas faasis hakkab uut tüüpi inimest avanema. Ja inimene on muidugi konfliktne olend, see konflikt on inimeses sees. Aga viimase saja aastaga on selgelt irdutud sinna, et inimene on „tegelikult“ ainult loom, tume ja ihar. See taju võib viia selleni, et me anname ebatõele voli. Ütleme, et tõde pole, ja seda siiski peame tõeks. Aga tegelikult on tõde mingisuguses duaalsuses või sümbioosis, looduslik element, puhast ja täiendav vastaspool enesekesksle loomale on armastuse alge, kaastunde alge.

Kui me vaatame teineteisele silma, siis selles energias on midagi hästi intensiivset. Kui kõnnid tänaval, on muidugi hetki, kui lihtsalt oled enda mõtetes või klapid peas, aga kui sul ei

Mulle tundub endiselt väga tähtis teha repertuaariteatrites pühendunult ja läbitöötatult psühholoogilist teatrit, mille kunstiline vorm on sisust tõukuv.

ole otseselt midagi intensiivset mõttes, siis on ikkagi üks hetk, kui vastutuli-jad korra teineteist vaatavad. Minu meelest on see üks tõehetk. See võib olla nii miinuse kui plussiga laetud, aga see on üks selline bioloogia. Et me jagame seda ajalikku hetke siin ja praegu, klõps, siin tänaval. Keegi seda muidugi teadlikult ei tee, aga me teeme seda intuiitiivselt, see voolab meie hinge soontes. Mul on tunne, et ma ei ole ainuke selline. Kui ma seda ei tee, siis see ongi teadlik pisike ponnistus, tegutsemine selle nimel, et ma seda ei teeks, et ma ei vaataks, sest tegelikult loodus tahab, et ma vaataks, ainumakski korra, et ma võtaks kontakti, et sünniks sümbioos.

Mulle väga meeldib selline termin nagu tõde. Aga see on mu jaoks bioloogiline platvorm, kus on elamise tõde sees, mis on meil kõigil täielikult olemas ja mida me kõik jagame. Nii nagu iga inimese keha organism on pigem sarnane, samas kohas on kopsud, põrn, maks ja kogu tervik, samamoodi on minu meelest meie hinges mingi bioloogiline organism, mis koosneb teatud elementidest ja loob täiesti metafüüsilist reaalsust, aga oma olemuselt on iseenesest ikkagi hoomatav ja struktureeritud. Maailm võikski jõuda sinna, et hakata seda sõnastama.

Kui keegi tõde eitab, siis ta eitab pigem seda, et keegi subjekt ütleb, mis see objekt: tõde on. Ja siis ma eitan seda kedagi, mitte tõde. Ja see on okei. Aga me oleme vaidlemistes vahel ikkagi rajult ära unustanud selle loodusliku ja absoluudina olemasoleva, millele tabavaimat sõnastust otsides vaidlus üldse käib ja siis me elame inimestena kogemata justkui mingis eituses või tõejärgses kokkuleppes, kuigi mul on tunne, et see kõik on pidevas muutumises niikuinii ja nii peabki olema ja see tegelikult ei vaja minu kaasarääkimist. Aga lavastajana lasub mul vastutus luua sellist teatriõhku, mis inimeses neid küsimusi ärataks. Mu meelest.

Su lavastused sünnivad tihti kahe- või lausa kolmekaupaga: „Vahepeatus“, „Pea vahetus“ ja „Jõud“ moodustasid ühe terviku, siis „Kuni inglid sekkuvad“ ja „Karjäär“, viimati „Üritus“ ja „Valgustaja“. Nüüd teed ühel hooajal järjest Tšehhovi „Ivanovi“ Draamateatris ja Gorki „Põhjas“ Linnateatris. Kui teadlikult sa neid kooslusi kokku paned või need satuvad nii?

„Ivanov“ ja „Põhjas“ on mõlema autori nooruses kirjutatud näendid, see on teadlik valik. Mõlema näidendiga ajan ma sama asja, sest mu meelest on see sama asi, mida noor Tšehhov ja noor Gorki tunnetasid. Ma võiksin laskuda nendega vaidlusse, kui-

Anton Tšehhov

„Ivanov“

Lavastaja Uku Uusberg, kunstnik Lilja Blumenfeld (külastisena), tõlkinud Ernst Raudsepp.

Esiendus 27. oktoobril 2017 suures saalis.

Osades: Indrek Sammul, Maria Peterson (Theatrum), Aivar Tommingas (Vanemuine), Guido Kangur, Ülle Kaljuste, Liisa Saaremäel, Kristo Viiding (külastisena), Harriet Toompere, Raimo Pass, Mait Malmsten, Ita Ever, Lauri Kalsoja (külastisena), Pääru Oja, Indrek Kruusimaa (külastisena), Christopher Rajaveer, Jüri Tiidus, Markus Luik, Norman Verte, Priit Põldma (EMTA).

das seda sõnastada, aga see nn asi on sama. Aga need on loomulikult kaks erinevat lavastust. Erakordselt töemahukad mõlemad. Mulle tundub endiselt väga tähtis teha repertuaariteatrites pühendunult ja läbitöötatult psühholoogilist teatrit, mille kunstiline vorm on sisust tõukuv. Austusavaldus inimestele, mis avaldub ja avardub

pühadust, millesse sa pühendud. Et see on seda väärt, et sa ei pühendu kohe ja kõikjale.

Lühidalt, ei ole ebakindlust, pigem on väga hea meel, et tekib assortii, ja on täitsa elevus.

Sa oled viimasel ajal lavastanud paar-aastaste vahedega. Kui palju sa ise tajud, et oled nende pauside jooksul muutunud?

Mind on kindlasti väga muutnud laste sünd. Ja see oli ka põhjus, miks mul viimane paus oli. Mulle tundus, et see oli midagi, mille ma elu poolt välja kuulsin. Ma võtsingi pausi, olin kodus, mul olid teatris rollid, mis hoidsid eneseteostust ja sissetulekut alles, aga ma lülitasin ennast välja, et olla kohal algusajal, enese taandamist vajavas ajas, kus lapse vajaduste määr on kõrge. Esimesed eluaastad on aeg, millest üldiselt inimene küll ise hiljem midagi ei mäleta, aga mul on mingi sisetunne, et nende esimese kahe-kolme aastaga tekib väga tugev vundament lapse ja vanemate vahel ja järgmisi aastaid on palju keerulisem elada, kui vundament on õhuke. Uus taju enda elust vabab samuti niikuinii kohanemist, ka selle kohalejõudmiseks on hea lasta sel juba alguses tekkida, saada valmis millekski, mis on nii võimas ja lapse sünnist alates jäagitud absoluutne.

Töö tegemisega on nii, et lavastades ma tõesti põletan ennast, annan palju väge ära, südamega, mistõttu lihtsalt ongi vaja taastuda ja kosuda. Kuhugi ei ole ju ka kiiret. Teater on selles osas väga rahu võimaldava perspektiiviga eriala. Ehk siis: ma lavastan, heameelega ka mängin, niikaua, kuni ma füüsiliselt liigun, kuni ma jaksan. Kõige keerukam on, kui lõpeb inspiratsioon, tahe teha teatrit. Aga kiiret ei ole küll teatrit teha.

Tšehhov ei ole ühtki tegelast jäagitud hukka mõistnud. Ta on andnud kõigile inimliku palge ja siis on võimalik loo tähendus ise välja kuulda.

Need lavastused satuvad veel erilisse vene dramaturgia hooaega: Linnateatris tuleb detsembris välja Tšehhovi „Kirsiaed“ ja Draamateatris märtsis Gorki „Väikekodanlased“. Kuidas sa sellesse suhtud?

Kõige paremas mõttes näitab see, et see ei ole ainult minu kiiksutaju, et need autorid võiksid praegu olla kaasaegsed. Mulle jäagitud meeldib, et see niimoodi on. Heas mõttes lahustab see ka enda vastutust vene dramaturgia ees, et mul on Elmo ja Kertu näol veel kaaslased.

Ebamugavat pinget või võistlusmomenti selline kontekst ei tekita?

Kui lugeda enne proovide algust näidend üks või kaks korda läbi ja hakata proove tegema, siis on iga proov ebamugav pinget. Aga kui oled enda kavatsustega pikalt tegelenud, siis seal puudub võistlusmoment teistega, on ainult enesele seatud väljakutsed, millest võiks kasvada teatrivaatajaid rõõmustav vorm, kuna on tekkinud autonoomne suhe enda ja selle materjali vahel, mida ei võta ära mitte miski.

See on elus äkki samamoodi: pühendumisest algab kindlus. Pühendumus on võti selleni, et sa tunneksid ennast kindlana, elades seda elu, mida sa elad. Selleks on vaja muidugi tajuda

Et mitte jõuda Ivanovi asendisse, selleks tulebki aeg-ajalt pausi pidada. 25. või 27. eluaastani on võib-olla mõistlik lasta selle tunde pealt, mis tuleb lavakunstikoolist kaasa: kogu aeg on seitse päeva nädalas töö ja on väga inspireeriv ja mõnus sellise tempoga elada. Aga põhimõtteliselt ma soovitan kõigil väga ruttu välja kuulda, et väljalülitused tõisest elust, kui need on targasti planeeritud, lasevad mingil looduslikul üdil sinu sisse voolata.

Kui ma esimest korda tegin pausi, siis sain aru, et ega ma ei ole aastaid näinud looduse ärkamist ja hääbumist. Aga nüüd, kui käin lastega üsna iga päev õues jalutamas, on võimalik rituaalse mõnuga näha ühesama puu hooaega: elu pungade puhkemisest lehtede langemiseni ja talvel ka. Selles on midagi väga võluvast, see tekitab väga suurt autunnet selle terviku suhtes, mida me elame ja mida me natuke peame iseenesest mõistetavaks, sest me täidame oma fookuse pidevalt millegagi, mis on hetkel tähtis ja millele ligipääs on koheselt võimalik. Aga siis võibki autunne elu suhtes hägustuda. Ja see jutt, mis ma räägin, pole üldse uus.

Vestles Priit Põldma

Äreva pausi näitekirjanik

Absurditeatri templit ei lasknud Pinter oma teostele peale lüüa. Ta pidas end realistiks ning toonitas 1962. aasta intervjuus, et tema näidendite kontekst on alati konkreetne ja spetsiifiline. Seda hinnangut muuta ei pidanud ta vajalikuks.

Kui Harold Pinter 2008. aasta jõululaupäeval vähki suri, tituleeris mainekas New York Times teda järelehüüdes äreva pausi näitekirjanikuks. Seesama lausetevaheline ähvardav vaikus, argiste sõnade taga peituv pahaendelisus ja mahasurutu lahtimuukimine olid teinud Pinterist oma põlvkonna mõjukaima ja matkituima draamakirjaniku ning toonud talle 2005. aastal Nobeli kirjanduspreemia. Omadussõna „pinterlik“, märkimaks mõistatuslikku ja ebamääraselt ohtlikku olukorda, sündis juba tema karjääri algusaegadel. Ühtlasi peetakse Pinteri teeneks draamatilise luulelisuse värvingu andmist igapäevasele kõnele.

1930. aastal Ida-Londonis Hackneys juudi päritolu rätsepmeistri ja koduperenaise ainsa lapsena sündinud Pinterit suunas loomingulisele teele inglise keele õpetaja, kes innustas teda kooli-ajakirja kaastööd tegema ning kutsus teda lavastustesse. Esimesed luuletused kirjutas Harold 12-aastaselt, lõpuklassides mängis juba nii Romeot kui ka Macbethi ning sai stipendiumi prestiižsesse kuninglikku draamakooli, kuid lahkus sealt talle omase isepäisusega. Lava tõmme oli siiski vastupandamatu ning Pinter mängis teatris tosin aastat küll enda, küll David Baroni nime all. Ka juba tunnustatud näitekirjanikuna tegi ta aeg-ajalt nii teles kui ka kinos filmirolle ning hiilgas veel mõni aasta enne surma, juba vanadusest ja haigusest nõrgana, Londoni Royal Court Theatre'is oma kolleegi ja sõbra Samuel Beckett'i ühemehehetükis „Krappi viimane lint“. The Guardiani kriitik nimetas neid üheksat väljamüüdud etendust kõneka vaikuse ja tiine pausi kahe meistri kokkusaamiseks.

Üle poole sajandi ulatunud loometeel kirjutas Pinter umbes 30 näidendit, millest tuntumad on „Sünnipäevapidu“ (1957), „Kojutulek“ (1964) ja „Reetmine“ (1978). Kõik kolm instseneeris Pinter suurele ekraanile. Stsenaariume kirjutas ta ka ise ning mugandas filmilina jaoks teiste kirjanike teoseid. John Fowlesi romaani „Prantsuse leitnandi tüdruk“ instseneeringu eest pälvis Pinter 1982. aastal Oscari nominatsiooni, nagu ka „Reetmise“ käsikirja eest kaks aastat hiljem.

Pinteri loomingus on vestlus kui miiniväli ning sõnad on relvad, mida kasutatakse üksteise ärritamiseks, haavamiseks või hävitamiseks. Siit ei puudu ka huumor. Sageli hargneb tegevus ühesainsas, järjest klaustrofobsemaks muutuv ruumis, olgu see töölisklassi ühiselamu või peen restoran. Tähtsal kohal on mälu ja mälestused – nii-võrd tähtsal, et 1960. aastate lõpust 1980. aastate alguseni loodud kümme lavateost on kriitikut nimetanud lausa mälunäidenditeks. Nende kümne seas on ka „Vanad ajad“ (1971), kus mälestuste pärast käib äge võimuvõitlus ning igapäevarealsus põimub unenäolisusega. „Minevik on see, mida sa mäletad, kujutled end mäletavat, veenad end mäletavat või teeskled mäletavat,“ on kirjanik ise öelnud.

Harold Pinter, 1977. Foto: Trevor Humphries/Rex/Vida Press

Harold Pinter: „Minevik on see, mida sa mäletad, kujutled end mäletavat, veenad end mäletavat või teeskled mäletavat.“

Pinteri keel on lihtne ning argisest vestlusest hargnev suhterägastik lumav. Kui korraks tõlkijatöö kõõlopoolele põigata, siis ajamahukaimaks osutus „Vanades aegades“ svingiklassika duett-duell Deeley ja Anna vahel. Esiti tekkis ketserlik mõte leida sobivad vasted „Horoskoobi“ lauludest, mille meloodiad ja sõnad on eestlastel vereringes nagu kõnealusel *evergreen*’id Pinteri kaasaegsetel angloameeriklastel. Kuid mõistagi tuli tekstitruuks jääda. Tänu vahepealsele Eesti muusikalibuumile sai mõnd laulutõlget õnneks üks-ühele kasutada, ent mõned palad olid varasemast eesti keelde tõlgitud poeetiliste vabadustega, mille Pinteri sõnarelv välistab. Nii tuli ise riimisepaks hakata.

Milline tõde nende kolme tegelaskuju omavahelistest sidemetest koorub – kui üldse? Ootan põnevusega, millised rõhuasetused ja intonatsioonid lavastaja on valinud.

Harold Pinter

„Vanad ajad“

Lavastaja Peeter Raudsepp, kunstnik Riina Degtjarenko, tõlkinud Triin Tael.

Esietendus 13. oktoobril 2017 väikses saalis.

Osades: Hilje Murel, Kersti Heinloo ja Tiit Sukk.

Miks mängida Pinterit?

Sama kergusega nagu Shakespeare suudab ka Harold Pinter inimese kujutluses luua terve lahinguvälja, kus toimuvad maailma suured lahingud ja leppimised, kuigi laval on vaid kolm tegelast ja üks möbleeritud tuba.

Näidendis „Vanad ajad“ on erilise tähelepanu all mälu ja keel. Kas kõik asjad on nii nagu neid mäletatakse, kas ametlik töö mäletamine ei mata mitte enda alla tegelikult toimunut, millest otseselt tuleneb ka praegu toimuv? Pinter ei küsi neid küsimusi intellektuaalsest edevusest (ja üldse mitte nii keerukate lausetega, kui mina siin), vaid inimesena, kes on ise oma minevikuga hädas olnud, on leidnud mingigi tõese töö varju ja tahab seda teistega jagada. Tema teema on töö kõnts.

Sellest rääkides peab kasutama teistsugust keelt, sest tavalised jutustamisvormid on meelelahutustööstuse poolt põhjalikult ära kasutatud.

„Ma avastasin, et ma armastan sind ikka veel. Kas me võiksime proovida kõige kiuste jätkata?“ – sellele lausele järgnev tüüpsüžee on teada igale lihtsale televaatajale, ka siis, kui neid

meelde, et on olemas tekst, inimese võime teksti kaudu sütitada enda ja teiste kujutlusvõimet, kus toimuvad maailma suurimad lahingud ja leppimised.

Teksti väärtustamine ja nautimine seovad teda inglise teatri isa Shakespeare’ga. Sama kergusega nagu Shakespeare võib minimaalsete lavaliste abivahenditega, peamiselt ainult innustunud näitleja suu kaudu luua inimeste kujutluses terve lahinguvälja, nii oskab ka Pinter kolme tegelase ja ühe möbleeritud toa abil vallandada inimese varjatud külgede tulevargi. Kuigi väliselt justkui ainult räägitakse ja juuakse kohvi.

Pinterit peetakse keeruliseks autoriks. Miks? Minu meelest on asi selles, et suurem osa lihtsaid ja pealeminevaid lugusid tegeleb müüdiga, kus noor kangelane pärast lohe tapmist abiellub kuningatütrega. Ja seda lugu korratakse sajades eri vormis, hoolimata tegelaste vanusest, loo toimumise asjaoludest või sellest, mis loo kirjutajal endal tegelikult hinge peal on. Vähe lugusid tegeleb sellega, mis saab kangelasest ja kuningatütrest järgmisel hommikul peale pulmaööd või siis kahekümne aasta pärast, nagu Pinteri „Vanades aegades“. Tegelikult ju ei kordu seesama kangelaslik seiklus ja see meid enam ei rahulda ka.

Müüdi häda on selles, et neist on kõrvaldatud see justkui „ebaoluline“, mis ei sobi. Kuigi selles ebaolulises on meie olemise tuum – et me elame ajas.

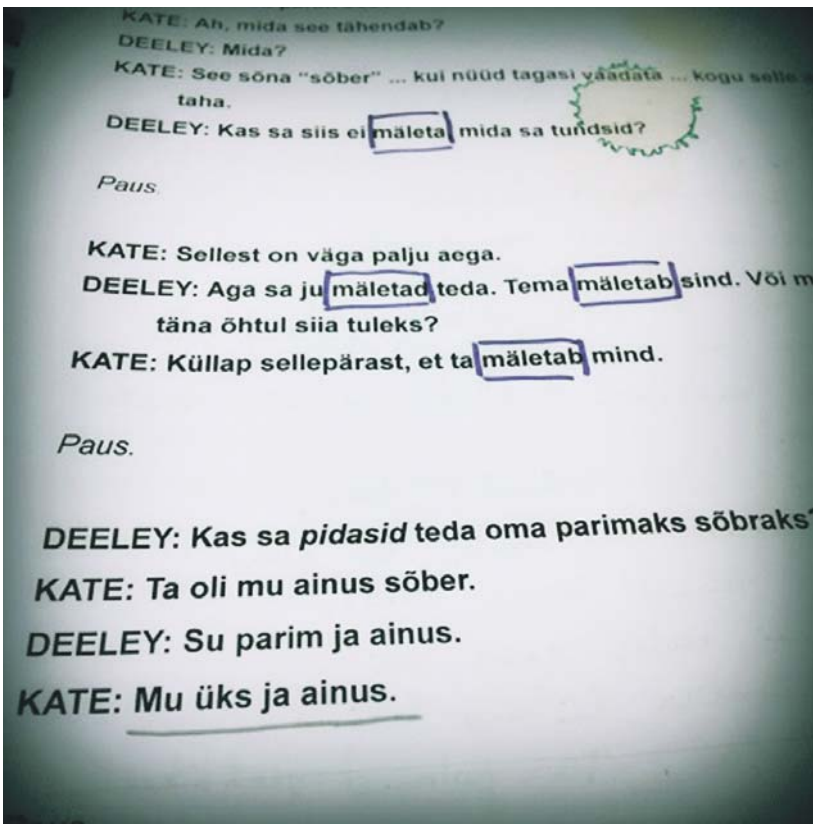
Pinter vaatab Armastuse Loo uue pilguga üle. Ja küsimus ei ole selles, et eneseabiõpiku kombel moraali lugeda, et loobuge aga mammona teenimisest ja hoidke teineteisel rohkem käest kinni ning *voilà!* Armastuse Lugu jätkub üha hoogsamalt ja kangelane abiellub lõputult kuningatütrega. Ja pulmaöö ei lõppe ega lõppe.

Laseks äkki sellest loost lahti?

Peeter Raudsepp
lavastaja

Proovisaalis. Lavastaja Peeter Raudsepp. Foto: Kersti Heinloo.

Proovisaalis. „Vanad ajad“ tekstiraamat. Foto: Kesti Heinloo.

Triin Tael
tõlkija

Valikud

Juha Jokela (sündinud 1970) on väga mitmekülgne soome näitekirjanik ja stsenaarist. Tema 2016. aastal Soome Rahvusteatri esmalavastatud „Sumu“ kujutab äri, poliitika ja teaduse ristteel kerkivaid küsimusi eetilistest valikutest ja moraalsest selgroost.

„Sumus“ kurdab üks tegelane, kuidas teda ahistab PR-kohustus. Kuidas teie end tunnete, kui palutakse oma teoseid meedias kommenteerida või tutvustada? Kui tihti seda ette tuleb?

Minu suhe PR-iga on üsna neutraalne. See on miski, mida tuleb teha ja minu arvates see käib asja juurde, aga ainult siis, kui tegemist on mu enda tööga ja tahan inimestele sellest teada anda. Nii et eriti see mulle ei meeldi. 1999–2000 kirjutasin televisioonile komöödiasarja, kus mänginud näitleja sai tänu sellele rollile kuulsaks. See, kuidas mõned inimesed teda tänaval kohates vaatasid või naerma purskasid, oli mulle päris hea õppetund mitte igatseda kuulsust kuulsuse enda pärast. Mul oleks olnud võimalus nn meediategelaseks hakata, kui 2006. aastal jõudis lavale minu teine näidend „Fundamentalist“. Vaid nädal enne esietendust puhkesid vaidlused Taanis avaldatud Muhamedi kujutavate karikatuuride pärast ja meediainimesed märkasid seost minu näidendi pealkirjaga. Mind kutsuti telesaadetesse esinema, kuid ma olin äsja isaks saanud ja selja taga oli ka mitu kuud pingelist tööd, nii et otsustasin kõigist intervjuudest ära öelda ja keskendusin oma tütrele tuttavaks saamisele.

Olete vabakutseline stsenaarist ja dramaturg. Kas teil on Soomes palju vabakutselistest näitekirjanikest kolleege, st kas Soome teatritel on huvi piisavalt palju algupärandeid tellida, et autorid elaksid sellest sissetulekust normaalselt ära?

Soomes on võibolla 5-10 näitekirjanikku, kes elatuvadki teatritele kirjutamisest. Minu olukord on olnud suurepärane alates mu esimesest näidendist „Mobile Horror“. Teatrid tahavad mu näidendeid lavastada ja neid on korduvalt lavale toodud. Ja tundub, et see jätkub. „Sumu“ jõuab teist korda lavale kevadel, seekord Vaasas. Mul on ka üldine leping Rahvusteatriga, olen üks selle teatri resident-näitekirjanikest ja see tähendab, et pean neile kirjutama kolm näidendit. „Sumu“ oli neist teine.

Kui sageli soome teatrid teie poole näidenditellimustega pöörduvad? Kui tihti ära ütlete?

Minu olukord on tegelikult väga mõnus, saan ise valida, millisele teatritele kirjutada. Aga ma pole kuigi kiire kirjutaja. Püüan iga aasta valmis saada ühe näidendi. Ja alati lavastan ise esimese versiooni ning mitte varem kui kuu aega pärast esietendust hakkkan sellesse suhtuma kui teksti ja seda näidendiks nimetama. Enne seda on see lihtsalt materjal lava tarbeks.

Millega te tegelete praegu, sügisel 2017?

Kirjutatan näidendit Espoo linnateatritele. Pealkiri on „Esitaystalous 3“ ja see on viimane näidend 2010. aastal alustatud triloogias. Pärast seda pean kirjutama selle kolmanda näidendi Rahvusteatrile. Teemaks on akadeemiline maailm. Viimastel aastatel on Soome hariduses tehtud palju kärpeid, mis on küll väga veider strateegia ühe riigi jaoks, mis on kuulus oma imetlusväärse koolisüsteemi poolest. Püüan analüüsida selle muutuse taga olevat süsteemi ja trende.

Palun rääkige „Sumu“ sünnilugu.

Kui Venemaa alustas oma Ukraina-operatsiooni, siis millegipärast pani see mind palju enam muretsema kui tavapärase geopoliitilised jamad. Mind šokeeris, kuidas agressiivne ja küüniline geopoliitika ja häbitu valeinfo mõjutas ka paljusid mõistlike inimesi Soomes. Sain aru, kui tuge-

vasti oleme ajaloo lõa otsas, mis puutub Venemaasse. Mind pisut üllatas tähelepanek, et pärast kõike seda, mis Putin oli teinud – minu enda jaoks oli pöördepunktiks ajakirjanik Anna Politkovskaja mõrv 2006. aastal – leidis Soomes inimesi, kelle arvates peaks Putini režiimi tegudega Ukrainas kuidagimoodi nõustuma.

Aga arvan, et siin on ka isiklik tasand. Minu näidendites on alati selline aetus, kus idealist satub väljapääsmatusse hädaolukorda ja vastasseisu inimestega, kellel on täiesti teistsugused põhimõtted, nartsissistidega jt.

Juha Jokela. Foto: Stefan Bremer

Rahvus on alati lugu ja meil tuleb valida, kuidas me seda lugu räägime ning keda me sellesse lukku sisse võtame ja keda välja lülitame.

Selles näidendis on peategelase idealism ka natuke udune. Olli usub, et on võimalik samaaegselt nii säilitada oma moraalne selgroog kui ka olla meele järele Venemaa küünilisele poliitilisele süsteemile. See on enam-vähem see seisukoht, mille Soome on lähiajalooos võtnud.

Kuidas publik Soome lavastuse vastu võttis? Kas on kohane „Sumu“ komöödiaks nimetada?

See on komöödia, kuid nalja varjus peitub ehtne hirm. Meie etendustel publik naeris palju, kuid pärast oldi pisut segaduses. Erinevalt teist tüüpi komöödiatest, kus publik võib pärast pisarateni naermist end rahulolevana tunda, ei pakkunud „Sumu“ kergendustunnet. Küsimus, kuidas elada koos naabriga, kui see on juhtumisi ebasaldusväärne ja agressiivne autokraatia, jääb teatrist välja astudes ju alles.

„Sumu“ oli Soome Rahvusteatri kodulehel just mu tähelepanu äratanud ja tahtsin teksti tellima hakata, kui sain tõlkija Ülev Aaloelt meili: siin on mu hea sõbra näidend ja tõlgisin seda

suure rõõmuga, kui teater on huvitatud. Tellisimegi tõlke. Tänavu kevadel võttis raske haigus võimust ja Ülev palus näidendi tõlkida oma heal kolleegil ja suurepärasel tõlkijal Maimu Bergil. Ülevit meenutame suure soojuse ja sügava lugupidamisega. Kuidas teie Üleviga tuttavaks saite?

Kohtasin Ülevit umbes kümme aastat tagasi Tallinnas, pärast oma näidendi „Mobile Horror“ esimest lugemist. Ja hiljem Soomes, kui ta osales tõlkijate õpitöös. Siis selgus, et Ülev oli mu ämma ja äia väga hea sõber. Nad olid Tallinnas elanud 1960ndatel aastatel,

Juha Jokela

„Sumu“

Lavastaja Priit Pedajas, kunstnik Riina Vanhanen (külalisenä), tõlkinud Maimu Berg. Esietendus 1. detsembril 2017 suures saalis.

Osades: Ivo Uukkivi, Martin Veinmann, Taavi Teplenkov, Laine Mägi, Jekaterina Novosjolova (külalisenä), Ain Lutsepp, Kersti Kreismann, Kaia Mikkelsen.

Minu meelest on ainult üks realistlik tulevikustsenaarium – nii Soome kui ka kõigi teiste riikide jaoks – ja see on ökoloogiliste probleemide keskendumine.

Meie poliitikas ja äris on ka tegutsemisviise, mis pole otseselt korruptsioon, kuid väga sarnase struktuuriga. Kuid ausat nagu tuleb teha.

Arvan, et Somnimagis, selles firmas, millega me „Sumus“ tuttavaks saame, suhtutakse äri tegemisse pisut naiivsemalt kui tegelikkuses. See on ka dramaturgiliselt vajalik, sest nende vastasjõud on üpris küüniline ja halastamatu.

Millised on teie enda Venemaa-kogemused, kas olete seal käinud?

Olen kaks korda Moskvast käinud. Teine kord siis, kui kirjutasin „Sumu“. Minu näidendi „Fundamentalist“ lavastust mängiti Kuldse Maski festivalil Meierholdi keskuses. See oli suurepärane kogemus. Kuulsin, et arvestades Putini seotust ortodoksi kirikuga oleks Venemaal praegu väga raske religiooni niimoodi käsitleda, nagu seda teeb minu näidend.

Austan väga oma vene kolleege, kes peavad töötama hirmuõhkkonnas.

„OLLI: Taisto, peaaegu kõik, kes on Venemaal asju ajanud, on mulle öelnud, et on kaks Venemaad.

Ja see, millega meie tutvust tegime, ei olnud Putini Venemaa, vaid see teine.

TAISTO: Kummale me selle aparaadi müüme?“

Juha Jokela „Sumu“, tõlkinud Maimu Berg

Näiteks teatr.doc, mis on pidevalt võimuesindajatega konfliktis, on imetlusväärne julguse ja kunstilisuse näide.

Mu kogemused vene inimestega on valdavalt head, aga Malenkovi-nimeline tegelaskuju, kellest „Sumus“ räägitakse, põhineb ühel vastuolulisel härrasmehel, keda kohtasin Moskva-Helsingi rongis. Temas põimusid hämmastavas mustris ühelt poolt nõudlik kultuurimaits ja soe suhtlemisviis ning teisalt rümedalt rassistlikud ja antisemiitlikud vaated. Sellist kombot vaevalt et Soomes leiab.

Näidendi tegelaskuju Larissa, Soomes elav venelanna, kogeb oma soome meeskollegide poolt nii umbusk ja eelarvamusi kui ka omaksvõttu ja tunnustust. Millised on teie kokkupuuted Soomes elavate venelastega?

Soome on olnud suhteliselt monokultuuriline maa – või nii me kaldume mõtlema, see on ju ka pisut vaieldav –, nõnda et igasugused võõrad on meis tekitanud suurt kimbatust. Ja siis on meil veel mitteametlik kõigi venelaste vihkamise traditsioon, mis tuleneb minevikust. Teiselt poolt püüame teha ausat ja tagasihoidlikku nägu, mis alkoholi mõjul võib mureneda tottraks üleolekutundeks (oletan, et see on eestlastele väga tuttav soomlaslikkuse külg).

Ma isiklikult ei tunne eriti paljusid Soomes elavaid venelasi, kuid mõnda siiski. Sain muidugi tuttavaks Elena Sirinaga, kes mängis meie lavastuses Larissat. Ja kuigi see kõlab nagu ühe näidenditegelaste jutt, siis Elena on üks parimaid näitlejaid, kellega ma olen koos töötanud. Vene haridus oma nõudlikkuse ja karmi tööetika ning minu jaoks ideaalne mitte-teatraalne näitemisstiil moodustasid mu meelest hea kombinatsiooni.

Näidendis nähtavad hoiakud on kõikide soomlaste jaoks väga omased ja äratuntavad, arvan ma. Ja tööle vastab ka see lugu, et kui mehed kuulevad naisi vene keeles rääkimas, siis nad küsivad, kui palju maksab.

Soome Vabariik tähistab 100. aastapäeva tänavu ja Eesti Vabariik tuleval aastal. Tähtpäeva eel, möödunud heitliku sajandi taustal ja uue sajandi paljude probleemidega juba silmitsi seistes räägitakse Eestis palju rahvuslikust identiteedist. Mida teile tähendab 21. sajandil soomelikkus? Mis võib ohustada soomelikkust, soome identiteeti?

Mis minusse puutub, siis ma väsisin aastapäevast ära umbes 3. jaanuaril. See toob esile soomelikkuse kõige halvemad klišeed. Võib-olla ma tõstan toostiks klaasi 6. detsembril, iseseisvuspäeval, kuid väljaspool seda püüan pidustustest eemale hoida.

Suurim oht soomelikkusele on võib-olla soomelikkuse üleliigne rõhutamine. Populistlik immigratsioo-

nivastane liikumine külvab tavapärasest ksenofoobset viha kõikjal Euroopas ja sedakaudu mängib kenasti kokku islami terrorismiga. Paljud inimesed klammerduvad endiselt eheda, autentse, loomuliku ja õnneliku Soome müüdi külge, mida muidugi pole mitte kunagi olemas olnud, hoolimata meie suhteliselt vähesest mitmekesisusest. Selle ühtsuse müüdi küljes rippumine on rumal ja ohtlik.

Usun, et on olemas ka patriotismi positiivne külg, ühine sellistele maadele, nagu Soome, Eesti ja Ukraina. See on unistus olla võimalikult sõltumatu hiiglasliku imperialistliku naabri mõjust, võida kasutada omaenda keelt, seadusi ja omal viisil oma ühiskonda üles ehitada. (Oleme kuulunud ka Rootsi alla, nii et jutt pole mitte ainult Venemaast.) Arvan, et see tunne võib ühe maa jaoks olla positiivne jõud. See võib meid edasi aidata. Kuid rahvus on alati lugu ja meil tuleb valida, kuidas me seda lugu räägime ning keda me sellesse lukku sisse võtame ja keda välja lülitame.

Natuke suuremas mõõtvas on rahvuslikud väljakutsed naeruväärselt väikesed võrreldes globaalsetega. Minu meelest on ainult üks realistlik tulevikustsenaarium – nii Soome kui ka kõigi teiste riikide jaoks – ja see on ökoloogiliste probleemide keskendumine. Praegu tegeleme majanduskasvu ja maksusüsteemide ja sotsiaalabi struktuuriga justkui tehese nägu, et ökoloogilise jätkusuutlikkuse probleeme pole olemas. Vaikimisi kehtib põhimõte: „Saame igal juhul hakkama orkaanidega ja veetaseme tõusuga ja miljonite kliimapõgenikega, aga vaat siis oleme hädas, kui Euroopa Keskpang meiega rahul ei ole.“

Küsis ja tõlkis Ene Paaver

Tähelepanu: õpetatud naised (ja mehed)!

Molière kirjutab inimesest – inimesest ühes tema pahede ja voorustega ning need pole kuhugi kadunud, kuigi näidendi kirjutamisest on möödas üle kolmesaja aasta.

EMTA Lavakunstkooli 28. lend Molière'iga proovisaalis. Foto: Kadri Hallik.

2014. aasta augustikuu lõpus, esimeses erialatunnis, kirjutasid üheksateist Lavakunstkooli 28. lendu vastu võetud noort inimest – viisteist näitlejat, kolm

dramaturgi ja üks lavastaja – erialapäevikusse kursusejuhendajate Anne Türrpu ja Mart Kolditsa sõnad: „Teater on tähelepanu juhtimise kunst.“

Lausest on saanud ühtaegu nii puhtpraktiline õpetus kui ka deviis, mille saatel teatritasandike helinaid püüdma joosta.

Molière

„Õpetatud naised“

Lavastaja Lembit Peterson, kunstnik Mae Kivilo (külalisenä), tõlkinud Ott Ojamaa. Kursuse juhendajad Anne Türrpu ja Mart Koldits. Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia lavakunstkooli 28. lennu bakalaureuselavastus. Esietendus 24. novembril 2017 väikeses saalis.

Mängivad üliõpilased Johan Elm, Kirill Havanski, Ingmar Jõela, Laura Kuk, Ingrid Margus, Jane Napp, Jaanus Nuutre, Dovydas Pabarcius, Steffi Pähn, Teele Pärn, Sander Roosimägi, Ilo-Ann Saarepera, Johannes Richard Sepping, Nils Mattias Steinberg, Jan Teevet, Markus Truup, Joosep Uus.

Koolitee alustamisest Toompeal on tänaseks möödunud kolm aastat. Tähelepanu on jagunud nii kehale kui ka vaimule, nii värsile kui ka proosale, nii steptantsule kui ka teatriloole. Seni on diplomitöödena välja toodud „Impeetrium“ (lav Mart Koldits) ja „Kogudus“ (lav Mart Kangro) Von Krahli teatris, „НОДВЕНАДЦАТЬ“ (lav Saša Pepeljaev) teatris NO99 ning „... ja peaksin sada surma ma“ (lav Anne Türrpu, Eva Koldits, Mart Koldits) Hageri vennastekoguduse palvemajas.

Kohtumine Molière'i „Õpetatud naistega“ paneb proovile kõik seni õpitu.

Vormilt on esimesed neli diplomilavastust olnud lõputult erinevad, ent ometi liidab neid printsiipiaalne ühisosa – mitte ükski neist ei tõuku ega lähtu mõnest varem kirjutatud draamatekstist. Ent nüüd, 2017. aasta novembrikuus, saab Eesti Draamateatri väikeses saalis kuulda meie viiendat ühist helinat – Lembit Peterson on asunud kaheksateistkümneme noorega rännakule, et tuua vaatajate ette Molière'i „Õpetatud naised“. Üks suure prantsuse klassiku viimaseid töid nõuab näitlejalt täit pühendumist, et muukida lahti näidend, mis pidanud vastu sajandite tuleproovile.

Esimeses proovis kõneles lavastaja Lembit Peterson, kuidas Molière'i tegelased võivad mõjuda muutumatute karakteritena, kelle abil kirjanik palub vaatajalt tähelepanu mõnele sootsiumi pahele, ent ometi ei tohi näitleja asuda oma rolli hukka mõistma, vaid peab resolutselt advokaadina leidma põhjused, miks petisest on saanud petis, kuidas sattus tallaalne talle alla ja kas see, kes kõneleb kõige valjema häälega filosoofiale pühendumisest, ei igatse tegelikult lähedust ja armastust...

Võib mõelda, kas üle kolme sajandi vanal näidendil on ka tänasele inimesele midagi öelda. Ent juba päris esimestes proovides jõudsimel kindla arusaamani – on. Molière kirjutab inimesest – inimesest ühes tema pahede ja voorustega ning need pole kuhugi kadunud. Ikka õhkab inimene, ikka ihkab inimene, ikka vihkab inimene ja nii mõnigi kord ei tihka tunnustada oma vigu.

Oleme jõudnud õpiaja lõpusirgele ja tuleb tunnustada, et kohtumine Molière'i „Õpetatud naistega“ paneb proovile kõik seni õpitu. Veel on kaks kuud aega, et ihuda vahedaks aleksandriin, võtta kirebule pealisülesanded, lüüa läikima psühholoogilised žestid – ikka selleks, et valitud tegelased lavalaudadel ellu võiksid tõusta ja meile oma loo rääkida.

Sest lõppude lõpuks jäävad meist kõigest järele ainult lood.

Jan Teevet

Jaapani teater Draamateatri laval

Lavakooli magistrandid toovad Jaapani päritolu lavastaja Izumi Ashizawa juhendamisel väikse saali lavale idamaist hõngu. Kursuse juhendaja Jüri Nael räägib lähemalt senisest õppetööst, mis on näitlejad erakordse intensiivsusega juhatanud füüsilise teatri maailma.

Füüsilise teatri magistrandid on alustanud teist ja seega viimast õppeaastat. Mis olid esimese õppeaasta suurimad õppetunnid ja mis ootab veel ees?

Eelmisel õppeaastal käisid magistrantuuris õpetamas mitmed väga erineva käekirja ja suhtumisega õppejõud, igaüks õpetas midagi oma nurga alt. Üheti on see ju väga tore, teisalt aga tuleb tudengitel endil valida ja otsustada, mida nad uue kogemusega peale hakkavad. Magistrantuuris ei ole enam nii, et tuleb õppejõud ja ütleb, et asju tuleb teha nii. Magistriõpingute eesmärk on inspireerida tudengeid, näidata neile erinevaid võimalusi ja põhimõtteid teatri loomiseks ja mõtestamiseks. Edasi on juba nende endi asi, mis neid inspireerib ja mis mitte. Meil on käinud tõepoolest õpetamas väga muljetavaldav seltskond õppejõude nimekatest ühendustest. Seega kõige raskemaks proovikiviks vast oligi võimaluste mitmekesisuse seast iseenda leidmine.

Mida te ise magistriprogrammi eestvedaja ja õppejõuna olete selle intensiivse aasta jooksul iseenda kui kunstniku kohta avastanud?

Ma olen avastanud ja kinnitust leidnud asjaolule, et teater võib, saab ja peab rääkima kõigest. Olen samuti aru saanud, et hariduse andmisel ei saa olla mitte mingisugust tsensuuri

Ashizawa ammutab oma lavastuse loomiseks inspiratsiooni Nepaali ja India religioossetest praktikatest, jaapani šintoismi animistlikust elutunnetusest ja Haruki Murakami maagilisest realismist.

aega oma töö ja pere kõrvalt, et avardada oma silmaringi ja kooli ülesanne on luua neile kõik võimalused, et nad teaksid, mis teatrimaailmas toimub, millest kaasaegne teater räägib ja millised on võimalused kaasaegse teatri loomiseks. See on ka põhjus, miks meie kaheksat magistranti õpetab selle kahe aasta jooksul 42 õppejõudu,

Izumi Ashizawa Performance trupi lavastus „Dreams in the Arms of the Binding Lady“ (2012).

ja moraalselt suunamist. Need professionaalsed inimesed on võtnud palju

kellest pooled on välismaalt. Ikka selleks, et nende silmaringi laiendada. Mis

Izumi Ashizawa

„Väike jumalanna“

Lavastaja Izumi Ashizawa (Jaapan), kunstnik Kristjan Suits. Kursuse juhendaja Jüri Nael. Esietendus 26. jaanuar 2018 väikeses saalis.

Osades: Kersti Heinloo, Jaanika Tammaru, Martin Mill, Tanel Saar, Raho Aadla, Agur Seim, Mait Joorits.

nad selle teadmise peale hakkavad ja millist teatrit nad tulevikus tegema hakkavad, see on juba nende endi otsustada.

Oluliseks põhimõtteks magistriõpingute juures on esitada magistrantidele loomingulisi väljakutseid, et nad uusi teatritegemise võimalusi ka kohe katsetaks. Nii ongi nad ilmunud avalikkuse ette mitmete aktsioonidega: Kreeka tragöödia monolavastused (Teater NO99), „Drag Show“ (Teater NO99), „Popi ja Huhuu“ (lavakool), hääleimprovisatsiooni kontsert (EMTA), dokumentaalteatri projekt (lavakool). Septembris valmis magistrantide esimene ühislavastus „Siis kui väikesed lapsed kõik magavad juba“ teatris NO99. See oli esimeseks proovikiviks neile kui kursusele luua midagi koos ansambliteatrina ja seda ilma lavastajata. Eesti näitlejale on see päris paras pähekkel, sest on ju harjutud sellega, et alati on juures lavastaja, kes viimase sõna ütleb. Oli keeruline ja raske protsess, aga lõpuks said nad sellega hakkama.

Jaanuaris esietendub Draamateatri väikeses saalis kursuse järgmine lavastus, sedakorda Jaapani päritolu lavastaja Izumi Ashizawa eestvedamisel. Jällegi hoopis teistsugune lähenemine ja proovilepanek – kust tuli idee kutuda Ashizawa Eestisse lavastama? Kuidas te iseloomustaksite tema käekirja ning lähenemist?

Ma kohtusin Izumi Ashizawa tööga Londonis, kus ta õpetas minu tudengeid Inglise Kuninglikus Draamakunstiakadeemias. Mulle väga meeldis, kuidas ta suutis tudengeid panna usaldama omaenda keha ja kasutada seda kui ekspressiivset väljendusvahendit, nii sõnadega kui ilma.

Mis ülesanne on Izumi Ashizawal teie õpilaste juhendajana? Mida ta elukõige õpetama, edasi andma tuleb?

Eelkõige tutvustab ta erinevaid Jaapani teatri psühhofüüsilisi treeningmeetodeid, mida meil Eestis mitte keegi ei valda. Jaapani teater töötab väljastpoolt sissepoole ja see on meie näitlejatele harjumatu ja võõras. See aga ei tähenda, et see jääbki vaid puhtvormiliseks presentatsiooniks. Jaapani teater jõuab läbi vormi väga sügavale psühholoogilisse reaalsusesse, lihtsalt protsess ja vahendid on erinevad. Samuti on Jaapani teater väga visuaalne ja poeetiline, haarates publikut mitte ainult intellektuaalselt, vaid ka esteetiliselt. Üks pilt võib öelda rohkem kui tuhat sõna.

Kuidas sobib sõnakeskele Draamateatri lavale füüsiline teater?

Kõik teater on füüsiline. Mõni rohkem, mõni vähem. Selles lavastuses võibolla ei räägita nii palju kui tavaliselt Draamateatri publik on harjunud, aga sellegipoolest saavad lood jutustatud ja publik kaasa haaratud.

Küsis Kairi Kruus

Legendlavastus

„Eesti matus“ on ühe Eesti kodutalu ja suguvõsa lugu, aga veel enamatki: lugu eesti väärtustest ja elulaadist, lugu eestlastest.

„Eesti matuses“ on saanud legend juba eluajal. Jah, eluajal, sest lavastustelgi on oma saatust ja elukaar. „Eesti matus“ on peadpööravalt pikaealine lavastus, ta on laval olnud 15 aastat ja järgmine etendus on tal juba 229.! Pikka elusse mahub kõike, õnnelikke ja traagilisi päevi ja ikka jälle uusi algusi. Apelsinipuude alla igatseva noorpaari rollides astuvad nüüd Jan Uuspõllu ja Külli Reinumäe või Külli Teetamme asemel lavale Christopher Rajaveer ja Liisa Saaremäel. Tiitu, seda eestiaegse härrasmehe mõõtu naabrimeest mängis viisteist aastat Lembit Ulfsak. „Kuidas ma elan ilma tööta? Minu kasvataja, härra Berendsen, tema ütles alati: „Poiss, inimene

pole päevakoer!“ Tiidu elutarkusi jagab sellest sügisest alates seda rolli mängiv Tõnu Oja.

Laval on iidne eesti talu, kus on elanud ja töötanud juba mitu sugupõlve ning otsinud lunastust aina rängemast rabamisest.

„Ühte paneb Andres tähele: kunagi ei ole tehtust küllalt, kunagi ei saa himu täis. Üks kavatsus sünnitab teise, üks töö kisub endale teise järele. Hakkad põldu, heinamaad ja karjamaad parandama, siis on loomulik, et suurendad ka karja, sest muidu on eelmisel tööl vähe mõtet. Aga suurem kari nõuab avaramaid karjalautu, vanad ei kõlba enam. [---] Andres mõistis, et kui tõsi-

Andrus Kivirähk „Eesti matus“

Lavastaja Priit Pedajas, kunstnik Pille Jänes, valguskunstnik Airi Eras. Esietendus 8. juunil 2002 suures saalis.

Osades: Christopher Rajaveer, Liisa Saaremäel, Kersti Kreismann, Aleksander Eelmaa, Martin Veinmann, Tõnu Oja, Merle Palmiste, Tõnu Kark, Ester Pajusoo.

selt mõtlema hakata, siis ajab Vargamäe nagu hirmu peale, sest tema on nii suur ja vägev ning tema nõudmised oleksid nagu tööpoolest mõne jumala nõudmised. Neid ei jõua ükski surelik täita. Sellepärast katsus ta võimalikult vähe mõelda ja aina teha, et poleks suuri mõtlemisi.“ (A. H. Tammsaare „Tõde ja õigus“ I osa)

Ene Paaver

Andrus Kivirähk „Isamaa pääsukesed“

Lavastaja Priit Pedajas, muusikajuht Tõnu Kaljuste, kunstnik Pille Jänes. Esietendus juunis 2018.

Lavastus valmib Eesti Draamateatri ja Nargenfestivali ühistööna EV100 teatrisarjas „Sajandi lugu“.

Eesti teatrid toovad üheskoos publiku Eesti Vabariigi sajandipikkuse loo. „Sajandi lugu“ lavastab kokku 22 teatrit, enamasti tandemina. Igal kuul sünnib lavastus, mis käsitleb viimase saja aasta ühte aastakümnet. Sari vältab kaksteist kuud – augustist 2017 kuni juulini 2018. Osa lavastusi jäävad teatrite repertuaari pikemaks ajaks, teised on mõeldud etenduma vaid teatud arv kordi. 2018. aasta septembris Tartus Draamafestivali ajal toimub kõigi „Sajandi loo“ lavastuste etendusmaraton. Loosi tahtl sattusid ühist lavastust tegema Eesti Draamateater ja Nargenfestival ja meie vaadeldavaks kümnendiks 2010–2020.

Tuleval suvel, kui Eesti Vabariigi 100. sünnipäeva on juba aasta jagu tähistatud, kui asjakohased ajaloolised sündmused ja isikud on juba mitu korda auga meeles peetud, kui teatrite ühislavastused sarjas „Sajandi lugu“ on jõudnud välja tänapäeva, kui pidulikult juubeliaastal 2018 on teatris algamas suvehooaeg – siis on paras aeg teha lavastus juubeli tähistamisest endast.

Elevil Pilvi saabub rahvamaja näiteringi proovi teatega: „Tüdrukud – ma kirjutasin näidendi vabadussõjast!“ Nagu elus, nii ka näiteringis tuleb meestepuuduse korral vastutus enda kanda võtta naistel ja enamikku osi ise mängida. Ja eestlased lendavad suveks üle ilma kodumaale kokku nagu isamaa pääsukesed, ühist juubelinäitemängu tegema ja vaatama. Juubeli otsad tõmmatakse kokku, ajaloo teatpulk antakse üle Eesti iseseisvuse uuele sajandile. Ja elu läheb edasi, ja rahvamaja näiteringi naised kannavad ikka edasi suuri ja väikseid Eesti järjepidevuse asju. „Vaata nüüd, Birgit, niimoodi kootakse sokikanda. Niimoodi kooti seda juba vabadussõja ajal ja kootakse tulevikus kah. Olgu milline aastanumber tahes, ikka istuvad kuskil mõned naised ja koovad sokile kanda.“

Vaimude tund ka Maalisaaalis

Andrus Kivirähk laseb oma näidendis „Vaimude tund Koidula tänavas“ kohtuda Anton Hansen-Tammsaare ja Mati Undi vaimudel. Koidula tänavas oma majamuuseumis valvav Tammsaare tunnistab, et „surnud olla ongi natuke igav“ ja Unt, kes omal ajal elas sellesama Koidula tänavas teises otsas, tuleb talle seltsiks. Kui aga tuppa kutsutakse ka tänapäeva koolitüdruk Kristi, võib alata vaimude tund täis suurkujude vastastikust nõokamist, mõtisklusi armastusest, tsitaate klassikute raamatutest, kirjanduse ja elu kokkupõrgatamist.

Tammsaare korteris valitsev vanaaegne õhustik, tema kirjutuslaud ja tool, diivan ja lambivari on lavastusele elutruuks dekoratsiooniks. Aga teatripublik on päris ja kirjaniku töökabinet jääb inimestele kitsaks. Seetõttu mängime alates novembrist lavastuse „Vaimude tund Koidula tänavas“ osa etendusi ka Draamateatri majas Maalisaaalis. Tangorütmis punane valgus plingib siis mõnel õhtul Koidula tänaval, teinekord aga hoopis Draamateatri aknast Tammsaare kujule meie maja kõrval pargis, kui Mati Unt kutsub: „Tammsaare, sa oled juba ammu surnud! Ja mahagi maetud! Nii et tantsime, mis see sulle enam teeb! Las need seal tänaval näevad, kuidas vaimud pidu peavad!“

„Vaimude tunni Koidula tänavas“ lavastas Priit Pedajas ja kujundas Riina Degtjarenko.

Tammsaare – Tõnu Oja, Kristi – Amanda Hermiine Künnapas, Unt – Taavi Teplenkov. Foto: Kadri Hallik.

TÖÖJUUBEL

Kersti Kreismann ja Martin Veinmann – 45 aastat Draamateatris

1972. aastal lõpetas Tallinna Riikliku Konservatooriumi lavakunstikateedri V lend ja Draamateatrisse suunatud hulgas olid ka Kersti Kreismann ja Martin Veinmann. Mõlemad on siin praeguseks mänginud sadakond rolli, paljud ka ühistes lavastustes. Kursusekaaslastest on saanud üks pikaajalisemaid lavatan-demeid eesti teatris.

Johan – Martin Veinmann, Marianne – Kersti Kreismann. Ingmar Bergmani „Saraband“, 2017. Foto: Mats Õun.

Maret – Kersti Kreismann, Indrek – Martin Veinmann. Andrus Kivirähki „Eesti matus“, 2002. Foto: Harri Rospu.

Laertes – Martin Veinmann, Ophelia – Kersti Kreismann. Shakespeare'i „Hamlet“, 1978.

Mari Lill – 40 aastat Draamateatris

Mari Lill tuli Draamateatrisse Noorsooteatrist, kus ta oli töötanud esimesed üheksa lavakooli järgset aastat. Näitlejaks saamise kohta on ta rääkinud, et tahtis hoopis arstiks õppida, aga füüsikaõpetaja oli öelnud: „Lill, teil on portselanpea, ega see elektrit ei juhi!“. Klassivend Ingo Normeti ema Dagmar Normet soovitas kooli lõpuõhtul, et mine ikka teatrikooli, Mari, proovi vähemalt. Aga küllap on midagi, mis mõõdapääsmatult vajalik nii arsti kui ka näitleja töös: olla iga hetk kohal, täie pühendumusega oma ülesande kallal. Ehk nagu ütles „Libahundi“ lavastaja Sergei Potapov Mari Lille mängitud Vanaema rolli kohta: „Isegi istudes on ta täidetud, on huvitav. Noorematel näitlejatel aegajalt juhtub, et pinget ja tähelepanu kaob, Mari Lillel mitte kunagi.“

Ell – Mari Lill. Jaan Kruusvalli „Pilvede värvid“, 1983. Foto: Gunmar Vaidla.

Yvonne Blum – Mari Lill. Yasmina Reza „Bella figura“. Foto: Mats Õun.

(Margus Mikomägi „Mari Lille äratundmine laval ja elus“, Teatritasku 24. juuli 2015).

KOOLIDELE

Lisavõimalused koolidele Teatriuurimuste võistluse tulemused

Klassiga teatrisse tulekut planeerides tasub kaaluda ka hariduslike lisavõimaluste kasutamist. Draamateatri repertuaaris leidub ka lastelavastusi, kuid peamine osa repertuaarist on sobilik just põhikooli vanemate klasside ning gümnaasiumiastme õpilastele. Seda arvestades oleme lisategevuste pakkumisel oluliselt pidanud just arutlemisoskuse arendamist ning nähtu kõigekülge analüüsi toetamist.

Alanud hooajal jätkame mitme pika-aegse traditsiooniga. Uute lavastuste tutvustamiseks, varasema koostöö ning õpetaja päeva tähistamiseks oleme sügiseti õpetajatele kinkinud ühe teatriõhtu. Sel korral toimub infopäev 12. oktoobril. Eesti keele ja kirjanduse õpetajatel ning aktiivsetel koostööpartneritel on võimalus vaadata Priit Pedajase lavastust „Kolm talve“.

Kokkuleppel kirjandustoa on etenduse vaatamine võimalik ühendada kas etenduse-eelse sissejuhatusega või

külastatud etenduse aruteluga. Etenduse-eelne sissejuhatus avab lavastuse sünnilugu ning tagamaid. Külastatud etenduse arutelusid oleme läbi viinud mõnel etendusejärgsel päeval kas teatri- või koolimajas.

Sel hooajal jätkame kindlasti arvustuste võistlusega. Õpilaste kirjutisi Draamateatri lavastus(t)est ootame jooksvalt kuni teatripäevani 27. märtsil 2018. Arvustuste võistluse raames toimub ka hooaja tähtsündmuseks kujunenud Arvustuste öö. Arvustuse kirjutamise koolitust, etenduse vaatamist ning teatrimajas ööbimist ühendava sündmuse täpne kuupäev selgub detsembris.

Kõikide lisavõimaluste kohta leiab täpsemat informatsiooni Draamateatri kodulehelt Koolidele-rubriigist (draamateater.ee/koolidele). Soovituste ning koostöövõimaluste arutamiseks võib alati ühendust võtta ka teatri kirjandustoa.

Elmise aasta õpetajate infopäeva osalejad ettekandeid kuulamas. Foto: Kadri Hallik.

„Saraband“ Eesti teatri nädalal Espoos

Draamateatri lavastus „Saraband“ sai kutse osaleda Eesti teatri nädalal Espoos 2018. aastal.

Eesti teatri nädal Espoo Linnateatris sai alguse neli aastat tagasi Linnateatri direktori Raivo Põldmaa initsiatiivil. Nädala eesmärk on pakkuda palasid eesti teatriparemikust asjatundlikule soome publikule ning tuua eesti kultuuri lähemale neile eestlastele, kes on oma elu püsivamalt sidunud ülemere naabermaaga. Draamateatri lavastust Ingmar Bergmani „Sarabandi“ näeb publik Espoo Linnateatris kahel öhtul, 27. ja 28. veebruaril 2018 kl 19.00.

Eesti Draamateater osaleb Eesti teatri nädalal Espoos esmakordselt, nädala toimumist toetavad Eesti kultuuriministeerium ja mõlema maa saatkonnad.

SÜNNIAASTAPÄEV

Mikk Mikiver 80

See oli septembris 30 aastat tagasi. Mikk Mikiver sai siis 50-aastaseks. Kümme päeva pärast juubelit esietendus Jaan Kruusvalli „Vaikuse vallamaja“. Aasta varem oli ta lavastanud oma kolmanda „Libahundi“ (Rakvere Teatris), vaid neli aastat varem „Pilvede värvid“, kaheksa aastat oli möödunud „Tuulte pöörises“ lavastusest ja „Pöördtoolitunnist“, kümme aastat „Neljakuningapäevast“. Kui Mikiver vestleb 1987. aastal Rein Saluriga „kodusest aimest“ ei tea ta veel, et pool aastat hiljem, 1988. aasta aprillis tuleb tal pidada Loomeliitude ühispleenumi avakõne, mille ta lõpetab justkui nende dialoogi jätkuna: tema maa on siin, mitte kuhugi ja mitte kunagi pole siit minna, „tulgu või surm.“

Mikk Mikiver: „Varem ma arvasin, et rahvuslike asju tuleb teha niipalju, et suhteliselt noor näitleja hakkaks end enam-vähem hästi tundma. Ühest asjast ma sain raudselt aru: mida võõram ja kaugem on teos, seda kauem kulub näitlejal aega enese leidmiseks. Anna talle veel värss ja kõrged kontsad ja ta võib võõra asja, isegi klassika peal tagasipöördumatult metsa minna. Nii ma siis varem, kooli lõpetades mõtlesingi, et mõned oma asjad on küll vajalikud näitlejate pärast, aga üldiselt olen ma loll, kui ma eesti asju võtan, sest maailm on ju täis häid näidendeid, mis mulle kuulsust toovad... Mis aga näitlejasse puutub, siis olen samal seiskohal ka praegu. Kui mõni hea keskeline näitleja läheb maneerlikuks, siis

Teater on küll kaduv kunst, kuid jätab siiski oma nähtamatuid ja nähtavaid jälgi kogukonda, kultuuripilti, ühiskonda tervikuna. Meid huvitas, milliseid teatrijälgi on märganud ja uurida võtnud noored teatriluviselised – korraldasime kahasse Tartu Ülikooli teatriteaduse õppetooliga esimese teatriuurimuste võistluse.

Žüriisse kuulusid Katariina Unt (näitleja, lavastaja), Sven Karja (Tartu Ülikooli teatriteaduse doktorant), Liisa Pool (Tartu Ülikooli teatriteaduse magister), Ene Paaver (Draamateatri dramaturg), Kairi Kruus (Draamateatri kirjandustoa toimetaja). Auhinnafondi toetasid lisaks Draamateatrile ka Teater NO99, Tartu Uus Teater, teater Must Kast ning ajakiri Teater. Muusika.Kino.

Laekunud uurimuste põhjal võib öelda, et gümnaasiumiõpilasest teatriuurijat huvitavad koolikaaslaste teatricharjumused ja -eelistused, teatritekstit, noorte näitlejate saatus pärast kooli, teatrikriitika, teatri organisatoorne ja majanduslik külg jne. Otsest teatrikunsti teoseid – lavastusi – analüüsivaid töid oli koguhulgas vähe; näitlejale keskendus üks töö.

Žürii otsustas välja anda kuus preemiat. Võistluse peapreemia võitnud Karin Alliku töö teema on poliitiline teater. Uurimuse keskmes on küll teatri NO99 lavastused, kuid konteksti loomiseks puudutatakse ka teisi poliitilise

teatri näiteid Eestis. Uurimisülesandena otsib Allik, kuidas mõõta poliitilise teatri ühiskondlikku mõju.

Beatrice Veidenbergi uurimus pälvis preemia teatrikriitika uurimise eest. Ta võitis oma töös ette Tartu Uue Teatri ja NO99 uuslavastuste arvustused ja uuris neid sõna otseses mõttes lause-lausehaaval. Värske ja hea teoreetilise leiuna tugines Veidenberg Ott Karulini ning Lennart Puksa käsitus-tes arendatud teatrikriitika funktsioonide eritlemise meetodile. Uurimuse eesmärgiks on välja selgitada, kas ja kuidas eristub päevalehtedes ja nädalalehtedes avaldatud teatrikriitika eristub kultuurilehtede kriitikast.

Iiris Purge ja Annika Uiho uurimused paistsid silma teatri kui laiema süsteemi ning organisatsiooni uurimisega. Purge vaatles teatri Must Kast lavastuse „Kangelased“ põhjal lähemalt, kuidas ikkagi üks lavastus lavale jõuab, kelle töö tulemus on õhtune etendus. Uiho võttis aga ette n-ö riiklike teatrite ja erateatrite majandusliku ja korraldusliku poole võrdluse – kas ja kuidas eelarve ning organisatsiooni suurus mõjutab teatri repertuaarivalikuid, etenduskorraldust jm.

Gertrud Ojavee auhinnatud uurimuse fookuses on näitekirjandus. Oma töös analüüsis ta Uku Uusbergi kolme näidendi peategelasi leidmaks Uusbergi loomingule omaseid jooni ning muutusi ajas.

Eraldi kategoorias hindas žürii praktiliste tööde ülevaateid. Need esindasid eneserefleksiooni ning -analüüsi võimalusi teatriuurimises. Kristi Tammemäe ja Pirte Laura Lemberi esile tõstetud töö kirjeldas ambitsioonikat ettevõtmist – Tammemäe ja Lember korraldasid Tallinnas kolme teatriõpet pakkuvat gümnaasiumi ühisõppepäeva.

Kokkuvõttes rõõmustasid lugemisel huvitavad uurimisülesanded. Analüüsi tegid väärtuslikuks uurija isiklike seisukohtade väljatoomine, allikate mitmekesisus ning ladus keel. Targa tasakaalu leidmise koht järgmistele uurijatele oleks teoreetilise ja empiirilise materjali vahelkord ning kokkuvõte. Eesti teatriajalugu on õnneks või õnnetuseks piisavalt lühike, et tekitada kiusatust kogu lugu alates 1870. aastast ära rääkida. Mõnel juhul võib see olla kahtlemata möödapääsmatu peatükk, aga kaasaega puudutava küsimuse puhul juhatab ehk nii uurija kui lugeja liiga kaugemale ära.

Suureks lisaväärtuseks on uurimuste puhul aga näitlejate, lavastajate, teatrijuhtide jt tehtud intervjuud. Publiku-küsitlused, sealhulgas oma eakaaslaste seas tehtud uuringud, muutuvad ajas kõnekaks märgiks teatrimaailmast aastal 2017. Selle materjali toomine kooliseinte vahelt välja veidi laiema ringini oli samuti üheks võistluse korraldamise põhjuseks. Jääme ootama järgmiseid huvitavaid küsimusi.

Kairi Kruus

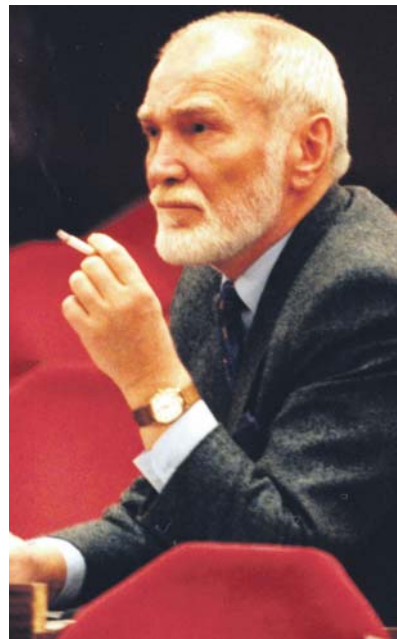
Noorte teatriuurijate rida: Iiris Purge, Kristi Tammemäe, Beatrice Veidenberg, Karin Allik, Annika Uiho ja Gertrud Ojavee. Foto: Kadri Hallik

Teatrimälumäng gümnaasiumiõpilastele

Sel sügisel toimub Teatri- ja Muusikamuuseumi eestvedamisel teatrimälumäng gümnaasiumiõpilastele. Korraldajatena lõövad kaasa Eesti Draamateater ja NUKU. Mängu eesmärgiks on tõsta noorte huvi teatri- (ajaloo) vastu, arendada loovust ning julgustada lapsi leidma üles teatriga seotud kirjandust.

Mälumängu teemadeks on eesti teater ja selle ajalugu, 2017. aasta tähtpäevalised (Kersti Kreismann, Mikk Mikiver, Kaarin Raid, Aarne Üksküla, Lea Tormis, Silvia Laidla, Anti Kobin). Lisaks klassikalistele mälumänguküsimustele ootavad õpilasi ees ka loovusülesanded, mis on seotud Kitzbergi „Libahundiga“.

Septembri alguses registreerunud võistkonnad on Tallinna ning Harjumaa koolidest. Mälumänguvoorud toimuvad oktoobris ja novembris. Poolfinaal leiab aset Draamateatris ning finaali NUKU-s. Tublimaid võistkondi premeeritakse pääsmetega Draamateatri ja NUKU etendustele ning teatri- ja muuseumimeenetega.

ma tean kahte rohtu ja oleks hea, kui neid saaks koos tarvitada. Kui ta läks maneerlikuks suurel laval, siis too ta väiksesse saali. Ja teiseks, pane rahvuslikku dramaturgiat mängima. Sest teed sa eesti klassikat või tänast päeva – see on kõige mõistatavam, kõige lähem. Ja nende tegelaste istumine, astumine toob su oma loomuse, oma vaistude juurde tagasi. [...] Ja ometi süveneb minus iga aastaga tunne, et Järveti tipp on Tammsaare Voiminski. See oli ahastama panevalt täiuslik. See oma teema kandmine, see inimlik abitus, need sinised silmad, see haavatavus, see külg ees kõnnak... ah, mis siin rääkida! Ja Eskola, kui ta käis kohtumas minu kursusega 1984. aastal, siis ükskõik mida ta ka rääkis, ta jõudis aina Mauruseni. Aga ta on mänginud Hamletit, Jagot, Caesarit, Don Carlost, Peer Gynti jne. Aga tippude tipp on rahvuslik! Järelikult mitte ainult algaja näitleja õige enesetunde pärast ei

ole vaja kodust ainet, vaid ka meistrite tipprollide sünniks! Kui me ise aru ei saa, mis on meie tugevus, siis küsime teiste käest. Teistele rahvastele, võõrale publikule mõjume me alati kõige võimsamini oma tükkidega. Kuigi neid autoreid, neid rolle, seda ainet ja keskonda keegi ei tunne ja sadu nüansse võib kaduma minna. Ja ikkagi! Ma ei propageeri kolkapatriotismi ega provintsiaalsust, kuid mind ei puuduta üldse need teatrichindajate kurtmised, et meil maailmaklassikat nii vähe lavastatakse. Või näiteks antiikdramaturgiat või et me ei oska õieti teha Brechti või Molière'i. See pole minu asi. Küllap see nii on, ja keegi peaks tegema, aga mina isiklikult sündi ei tunne. Teen muidugi, aga ainult enda sisetunde järgi, mitte teatri üldpildi tarvis.“

Mikk Mikiver dialoogis Rein Saluriga Teater. Muusika. Kino 1987, nr 9

Tõnu Kark 70 – 4. detsember

Olin laps, kui tuli film „Jõulud Viga-las“ ja Kark pöörutas seal täie jõuga mingi teksti. Mu ema ytles hiljem kodus, et no vaadake, mehed, see on nyd kyll tõeline eesti mees, see on jõud. Hiljem kõik, kes meil kodus kylas käisid, Alenderid ja Pedajased ja Kõrvitsad jt naersid selle episoo-diga kaasa, kus Kark, veiniklias käes, lallallaaa laulis põlend mõisas, ja siis seda arutasid. See film ja see lause tekitasid suurt pahandust tolleaeg-ses kultuuripoliitikas. Seal oli täielik ambivalents. Kas mõisate ryystamise näitamine oli õige või vale. Ametni-kele tundus, nagu viidataks, et tuleb nõuka korda lammutada. Selles nähti ohtu valitsevale korrale. Aga see kord oligi ju maniakkide loodud ja vajas muutmist. Sisemiselt mõtlesid inimesed, et jube, kuidas matsikari väärtusi hävitas. Nõukaaegses kontekstis tun-dus yleskutse põletamisele õige – aga ajalooliselt, sisemise kultuuri mõttes, tundus imelik. Kargi öeldud lause oli nii jõuline, et muutus ajastute yleseks. Oli metsik ja revolutsiooniline. Oli õige, samas ka ohtlik. Aga igatahes jäädvustus ta mu mällu. Mitte sõna, vaid energia ja hoiak. Jäädvustus tahe. Ja see tuli näitleja hingest.

Olin 18-aastane, kui tuli film „Nipernaadi“. Käisin filmi vaatamas ja hiljem oli koolis arutelu. See käis tookord inglise kirjanduse tunnis. Inglise kee-les. Kui ytlesin, et Kark on geniaalne, siis plahvatas mu õpetaja ja küsis, kas sa yldse Gailitit oled lugend. No ei olnud. Ometi jättis see mulle nii suure mulje, et võtsin koos kahe sõbraga ette Nipernaadi treti. Käisime jalgsi läbi pool Lõuna-Eestit, õõbisime Pyhäjärve ääres Saare talus, majas, kus Adsonid ja Underid ja Gailitid ja Visnapuud olid käinud. Magasime isegi Underi voodis. Kõik see Siuru ja Noor-Eesti asi avanes alles siis. Kuigi olin koolis seda õppind, muutus see tegelikuks ja arusaadavaks alles peale kunstilist kogemust, mis tuli filmist. Ehk siis nii, et peale filmi lugesin ja mõistsin seda teisiti. See avas mingi teise kanali.

Hiljem sain aru, et Nipernaadi oli hoopis teistsugune. Kummalisel kombel on mul praegugi üks selline hele linane pintsak, millisega Kark filmis oli. Ostsin selle neli aastat tagasi. Panen selga siis, kui tahan niisama lihtsalt olla. Käisin sellega isegi yhel augustikuul presidendi juures roosiaias. Teades samas, et mul on ju tööd ja kirjutamised pooleli. Filmi emotsioon on väga tugev ja modelleerib siiani min-geid kihte mu alateadvuses. Tuletab meelde möödunud aja kultuuriinimesi

Tõnu Kargi värskeim roll Eesti Draamateatri laval on Hendrik Toompere kirjutatud ja la-vastatud „Üle piiri“ Tom (2017). „Tom: Oodake, ma sain praegu aru, et, kurat ... Aju ongi inimesel ehitatud nii, et ta liigub kogu aeg kiirtee. Teadvuse kiirtee.“ Foto: Mats Öm.

ja nende soove. Tahtsin kunagi olla selline, nagu nemad olid. Sest Kark on karismaatiline.

Kui lavakoolis käisin, mängis Kark yhes Noorsooteatri lavastuses ylekuu-lajat. Istus jalg yle põlve ja muudkui mugises enda ette. Oli Undi lavastus. Teised kuidagi võitlesid, aga Kargi roll oma mulisemisega oli eriti tähelepa-nuväärne. Oli veel Vene aeg ja Tõnu tegelaskuju oleks pidand näiteks Al-liku lavastuses kindlasti kangelane ja võitleja olema, aga oli hoopis mingi suvaline jope.

Mäletan, et Komissarov veel naeru-vääristas seda hoiakut. Sest me kõik tahtsime imiteerida seda nullolekut. Minu meelest oli Tõnul siis mingi eri-line nahaalsus ja vabadus tekkinud. Ta sai seda endale lubada. Sest ta oli saand KGB preemia metsavendade jahtija rolli eest „Metskannikestes“. Ta kasutas seda, kui miilits ta kiiru-seyletamise eest kinni pidas. Võttis pardatšokist välja ja näitas miilitsale. Need panid kulpi ja lasid edasi sõita. Mõni inimene ikka oskab elada.

Mäletan ajakirja Noorus fännikysit-lust, kes on lemmikud uutest filmi-dest. Nagu Kroonika. Ja ma võitsin selle Tõnu Kargi ees. Lehvitasin siis seda ylima tagasihoidlikkusega kõigi ees nagu loll. Eriti loll seepärast, et näitasin seda oma õpetajale. Komis-sarov ytles, et see on sul elus esimest ja viimast korda nii.

Ja vaat sellised zen situatsioonid on mulle alati mõjunud. Mind võttis selline poolirooniline ytlemine täiesti tummaks ja mõtlesin pool aastat selle

sõnumi peale. Siiaaani mõtlen. Sest Tõnu on mulle väga oluline näitleja.

Selle isikliku uhkuse ja ylbuse eest sain muidugi karistada.

Siis tuli Tõnu Draamateatrisse ja sat-tusin mängima temaga koos tykis, kus pidin laulma Beethoveni „Oodi rõõ-mule“. Laulsin väga halvasti. Aga nii Pedajas tahtiski, et ma laulaks kõvasti ja valesti. Ise itsitas ja arvas, et on väga hea. Mäletan, et kui olin lauluga lavalt maha tulnud, ytles Tõnu mulle nii muuseas ja pisut mureliku ilmega: „Tead, ma arvasin, et sa tahad hea näitleja olla, aga näe, ei taha.“ Siis mõistsin, mis on põlvkondade erinev arusaamine lavasooritusest. Ma ei olnud tema silmis kangelane, olin rol-lis mingi naeruväärne tobu. Otsustasin Tõnuga teha yhe lavastuse.

„Kunst“.

Raoul Kurvitz maaliskaheruutmeet-rise valge maali lõuendile ja Ene-Liis Semper kujundas keskkonna jaapani zen-aegade põhimõttel. Lavastuses oli kolm tegelast. Lutsepp oli rikas arst, kes ostis endale 200 000 eest Antriose maali. Täiesti valge. Kutsus sõbrad kylla. Ulfsak oli mõnus naljamees, kes elas koos emaga ja yldse tahtis sõp-rade vahel hea pingemaandaja olla. Kark oli fyysik, kui ma ei eksi, väga pragmaatiline kuju. Ja muidugi tekkis konflikt, et miks nende sõber ostab meelethu raha eest mingi tyhja maali.

Proovide käigus oli Tõnul pidevalt kü-simus, „kes on peategelane“. Ta oli siis mängind McMurphyt, Lautensacki jt. Käs iga paari päeva tagant pinda, et kes on peategelane. Imelik oli vastata.

No mis ma ikka, Tõnu, sulle öelda saan. Sa oled ju mees, kes valitseb lava. Habemega või vuntsideta. Grimmiga või kostyymita. Mind oled sa õpetand, teadmata ise, et seda tegid.

Kolme mehe tykk ja kõigil võrdsed osad. Ei, aga kes ikkagi on peategelane? Ja päev enne kontrolltetendust lõpuks ytlesin, et – valge maal on peategelane. Aa, selge, ma arvasin, et mina olen päiksepoiss. Ja keerutas mingi oma-moodi nalja yles ... ja midagi hullemat ja jubedamat pole ma kontrolltetendus-tel näind. Kogu tykk lagunes pilbasteks. Peale kontrolltetendust saime kokku ja Tõnu ytles, et – oota, ära ytle midagi, ma sain aru. Ma ei öelnudki. Hiljem mängisime seda yle saja korra ja nii, et peategelane oli valge maal. Intuitsioon võib petta, aga ta toimib, kui usaldad partnereid. See näide räägib kuidagi, et tähtsad pole mitte su uskumised ja ideed, tähtis on see, kuidas sa mõjutad inimesi su ymber.

Hiljem on Kark olnud mul üks oluli-semaid näitlejaid, nii väiksemates kui ka suuremates rollides – „Vennad Ka-ramazovid“, „Onu Aare“, „Yle piiri“ – aga alati on tulnud teemaks, kui suur või kui võimas ta roll on.

No mis ma ikka, Tõnu, sulle öelda saan. Sa oled ju mees, kes valitseb lava. Habemega või vuntsideta. Grimmiga või kostyymita. Mind oled sa õpetand, teadmata ise, et seda tegid.

Kas film on võimsam kui teater? Palju-dele inimestele tundub, et film on päris ja teater mingi kunstlik vorm. Nagu tüdrukud, kes lavakooli tulevad, ku-jutlevad end eelkõige filminäitlejatena. Neile tundub, et näitleja elu kulgebki rauges, sujuvas voolamises.

Esmapilgul tundub, et filmil on palju eelseid teatri ees. Jääb jälg. Järeltu-levad põlved näevad sind. Sa justkui elustuksid ja astuksid tuppa peale seda, kui sa ammu juba universumi põletusahjus uueks mustriks saad.

Tegelikult on film nähtus, mis mõjutab ainult hetke. Sest film on väga mate-riaalne. Filmis ei ole tavaliselt kohta kujutlusvõimele. Film meenutab, aga ainult meenutab inimese teadvust ja kujutluses toimunud episooide, kuid ta on paraku palju raskemast materjalist

tehtud. Nagu kirvega puust tahatud lilleõis. Kuigi ka mulle tundub film oluline, arvan ma, et enamik filmimehi yhel hetkel tajub, et parem oleks, kui nad poleks neid asju teinud. Ja miks?

Teatris on alati oluline see, mis on näh-tamatu. Teatris tegelikult näeb seda, mida pole fyysiliselt olemas. Näeb seda, mis ilma igasugu seletusteta kehtib. Näeb seda, kuidas inimesed realselt omavahel suhtlevad, tahavad, naeravad ja nutavad. Teater on teadvuse mudel. Teater on see, mida me oma peas ket-rame ja meenutame ja koome lõngana oma elu vaibaks. Ja see haihtub uttu siis, kui me sellele enam ei mõtle. Aga midagi paiskub õhku nähtamatul kujul, millel ometi on kaalu. Teatrist jääb ai-nult legend. Myyt.

Ja ma arvan, Tõnu, et eriti hea on see, kui inimesed lähevad peale etendust koju ja räägivad, et no see oli vapus-tav, legendaarne. Ja lapsed kysivad, et mis, mis, mis? Mis oli vapustav? No Tõnu Kark, noh. Ja nende lapsed räägivad saja aasta pärast, et vaat mul juba vanavanaisa ytles, et Tõnu Kark oli ikka nihuke pullivend, ema ütleb, ei, ta oli ikka tõeline kangelane, et nuta või silmad peast.

Nii oleks see tõesti ilus.

Filmid ongi tõenäoliselt mõeldud las-tele, noortele, kes looduse raamatut lugemist enam ei mäleta ja inimeste raamatut veel lugeda ei oska. Selle meediumi kaudu transporditakse viimseid ideid lihtsal kujul koju kätte. Liikuv pildipiibel. Nagu kass vaataks telekast jalgpalli. Täiskasvand inimene enam nii ei vaimustu. Aga mõnus on aegajalt end lõdvaks lasta.

Ja siis ma mõtlengi, Tõnu, et mis asja me teinud oleme. Kuigi su filmid on mind ja paljusid teisigi mõjutand, arvan ma, et su teatrirollid on andnud hindamatuid emotsionaalseid kogemusi ja need on legendaarsed. Olen ise nende aastakymnete vältel tunnistajaks olnud, kuidas su tegevus laval mõjutab sadu inimesi vahetult ja nad on selle mõju-väljas. Nad viivad selle vaikselt peale etendust endaga koju kaasa. Tee peal jagavad seda pisku haaval kaaslasega, ei raatsi raisata, vaid hoiavad varuks. Ja tegelikult on järgmine päev neil yllatuslikult uudne, nad on kas pisut julgemad või siis empaatilisemad kui muidu. Nende isiklikku koodi on sisse murtud ja nende mina on muudetud avatumaks. Emotsioon ehk tunne on oluline. Oled andnud tunde, et tuleb ja saab elada täie jõuga.

Täna sind, Tõnu.
Hendrik Toompere

Aarne Üksküla 80 – 21. september

Martin Veinmann:

Kui hakata Aarnest mõtlema, siis esmalt ei tule meelde see, millised seigad temaga juhtunud on, sest Aarne oli kogu oma avatuse juures ikkagi saladus. Temaga seoses tulevad meelde pigem mentaalsed või isegi filosoofilised probleemid.

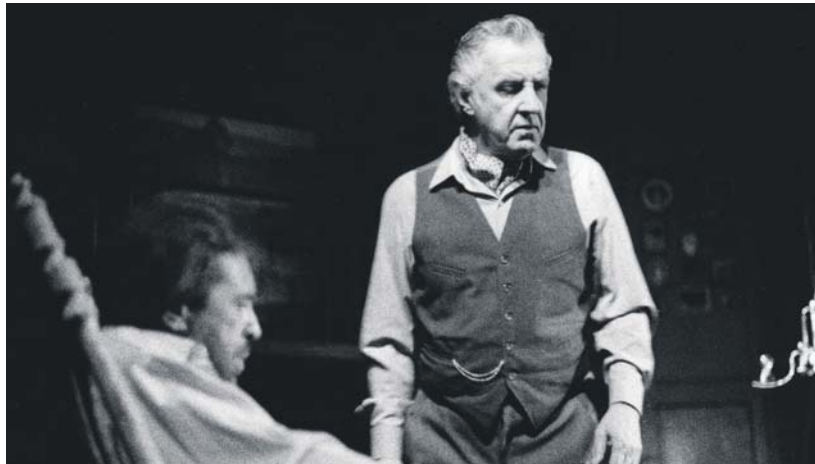
Aarne ei olnud endaga rahul. On meeles, et ta oli enda vastu ikka väga karm. Tema sisemine eesmärk oli kõrgemal teostatust. Näitleja on ikka teeline mingis lavastuses. See, mis-moodi ta sinna maailma asetatakse või mismoodi lavastaja teda edasi viib, on päris oluline.

Aarne jäetud jäljega puutusin kokku Pinteri „Majahoidjas“ Evald Her-maküla 1987. aasta lavastuses Draa-mateatris. Ta sattus seda mängima ootamatult, paar nädalat enne esi-etendust. Jüri Järvet ei tahtnud seda enam teha ja Aarne õppis pearolli

kahe nädalaga sisse. See oli tal suur ja fantastiliselt hea roll. Ka lavastus oli kuidagi teraapiliselt toniseeriv. Sisse õppida oli tal lihtne, sest esiteks oli tal fantastiline mälu. Mälu mäluks – aga talle ei valmistanud raskusi ka Pinteri maailma sisenemine. Talle ei valmistanud raskusi ka ühendada see maailm oma seisukohtade ja oma isikuga.

Igahel, kes palju mängib, tekivad kiired ja automaatsed reaktsioonid, stambid. Asendamised, kiirelt rolli sisenemised on nende avaldumiseks eriti mõnus pinnas. Aga Aarne Davies oli meistriteos. Sest see ei olnud tema-lik. Ent mulle tundus, et see puudutas seal mingisugust osa temast, mida varem ei olnud väga nähtud või mida temalt ei olnud osatud näha.

Partnerit saab aidata teda kuulates. Kui sul on partnerit vaja, siis kuula teda. See on vastastikune asi. Nagu

„Pikk päevatee kaob öösse“ (1994), James Tyrone jr – Jüri Krjukov, James Tyrone – Aarne Üksküla.

eluski – rääkijaid on kõvasti, kuula-jaid annab otsida. Aarne oli selline nagu Jüri Krjukov – vaatad talle laval otsa ja talle lihtsalt ei saa valetada.

Aarnele oli laval justki häbi valetada. Kui rääkida kõnelemisest üldse, siis on kasulik meenutada, mis teeb

Katkend peatselt ilmuvast Rait Avestiku koostatud raamatust „Aarne Üksküla“.